DOI: 10.31722/ejmd.956683 EJMD / 2021 (18), 70-83

TÜRK SANAT MÜZİĞİ GELENEĞİNDE MANDIRA TÜRÜ VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Mandıra Genre and Its Structural Characteristics in Turkish Art Music Tradition

Muattar Demet DOĞRUÖZ *

ÖZ

Türk sanat müziği repertuvarında zeybek, sirto, longa ve mandıra gibi kökeni halk dansı ve müziklerine dayanan çalgısal türler, sanat müziği geleneği mensupları tarafından çeşitli işlevleri doğrultusunda yaratılmış ve geleneğin parçası haline gelmişlerdir. Bu araştırmada, yaklaşık bir buçuk asır önce gelenek dairesinde ilk örneğine rastlanan mandıra türü incelenmiştir. Araştırmanın amacı, mandıra türünü belirleyen yapısal özellikleri ortaya koymak ve türün kimlik işaretleyicisi özelliklerinin "oyun havası" veya "saz eseri" genellemeleri içinde zayıflamasının önüne geçmektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda, mandıra türünde bestelenen eserlerin özelliklerini belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek, düzenlemek ve sınıflandırabilmek üzere, içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Bu çerçevede yapılan analizlerde, mandıraların biçim özelliklerine ilişkin; biçim kurgusu, bölüm sayısı ve hane tasarımı inşa şekilleri değerlendirilmiştir. Mandıraların ritim özelliklerine ilişkin; usûl tipleri, ikâ tipleri ve tempo özellikleri irdelenmiştir. Mandıraların hacim özelliğine dair çıkarımlar, eserlerin cümle sayıları incelenerek yapılmıştır. Tür incelenirken yapısal simetri özellikleri de değerlendirilmiş, bu kapsamda; cümle ölçü sayısı, çatal cümle ve çatal cümlecik inşa şekilleri üzerinde durulmuştur. Tür incelemesinde makama bağlı işitsel etki değiştiricilere ilişkin özellikler ise geçki ve çeşni kullanımlarına bağlı olarak açıklanmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen veriler, istatistik programı kullanılarak sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk sanat müziği, Oyun havası, *Mandilatos*, Mandıra, Tür incelemesi.

ABSTRACT

In Turkish traditional music repertoire, there are instrumental genres such as *zeybek*, *sirto*, *longa* and *mandıra* whose origins are based on folk dance and music. Examples of these genres were created by members of the art music tradition for their various functions and have become part of the tradition. In this study, the genre which was found one and a half centuries ago and which is among the instrumental types of the Turkish traditional music repertoire, was examined. The aim of the research is to reveal the structural features that determine *mandıra* genre. In addition, in line with the result, it is aimed to prevent the weakening of the identity marker features of the genre in the generalizations of "oyun havası or "saz eseri". In line with the purpose of the research, the document analysis method was used in a qualitative context. In line with the purpose of the study, analysis method was used in order to gather, organize and classify the characteristics of the works composed in the *mandıra* genre within the framework of certain concepts and themes. In the analyses made within this framework, regarding the formal characteristics of *mandıra* genre; structural features, number of sections and *hane* styles were evaluated. Regarding the rhythm characteristics of *mandıra* genre; *usûl* types, *usûl* pattern types and tempo are examined. Inferences about the volume properties of *mandıra* genre have been made by examining the number of sentences in compositions. While examining the genre, structural symmetry features were also evaluated. In this context; sentence measure number, similar sentence and similar sentence structure are emphasized. In the genre analysis, description of the characteristics of the auditory effect depending on *makam* were explained depending on the use of modulations. The data obtained as a result of the evaluations were presented and interpreted using the statistics program.

Keywords: Turkish traditional music, *Oyun havası*, *Mandilatos*, *Mandıra*, Genre analysis.

Araştırma Makalesi/Research Article Geliş Tarihi/Received Date: 05.05.2021 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 10.06.2021

* **Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Öğretim Görevlisi Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, ddemet@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5909-7212

Extended Abstract

In Turkish traditional music repertoire, there are instrumental genres such as zeybek, sirto, longa and mandıra whose origins are based on folk dance and music. Examples of these genres were created by members of the art music tradition for their various functions and have become part of the tradition. In this study, the genre which was found one and a half centuries ago and which is among the instrumental types of the Turkish traditional music repertoire, was examined. The aim of the research is to reveal the structural features that determine mandıra genre. In addition, in line with the result, it is aimed to prevent the weakening of the identity marker features of the genre in the generalizations of "oyun havası or "saz eseri". In line with the purpose of the research, the document analysis method was used in a qualitative context. In line with the purpose of the study, analysis method was used in order to gather, organize and classify the characteristics of the works composed in the mandıra genre within the framework of certain concepts and themes. In the analyzes made within this framework, regarding the formal characteristics of mandıra genre; structural features, number of sections and hane styles were evaluated. Regarding the rhythm characteristics of mandıra genre; usûl types, usûl pattern types and tempo are examined. Inferences about the volume properties of mandıra genre have been made by examining the number of sentences in compositions. While examining the genre, structural symmetry features were also evaluated. In this context; sentence measure number, similar sentence and similar sentence structure are emphasized. In the genre analysis, description of the characteristics of the auditory effect depending on makam were explained depending on the use of modulations. The data obtained as a result of the evaluations were presented and interpreted using the statistics program.

Genres es such as longa, sirto, and mandıra, originating from folk dances, have been produced by Turkish traditional music composers for the last two centuries. The mandıra genre, which is classified among the instrumental genres of the Turkish art music repertoire, has taken its place in the repertoire with the function of being performed in köçekçe repertoire. In the article within the scope of the research, it was determined that the mandıra genre is similar to the "mandiletos" folk dance known as the wedding dance in Rumeli and Thrace regions. In this context, it has been concluded that most cultural products known to exist in the common geography have been diversified and adopted in the neighboring regions as a result of the contact of the peoples for various reasons. Therefore, compositions (mandiletos, kallinitikos, sygkathistos, kallines) that show similar structural and functional characteristics with the mandıra genre originating from folk dance are seen in a wide geography.

As a result of the investigations, mostly mandıra compositions originating from Rumelian and Thrace folk dances; compared to genres such as peşrev and saz semai, have a smaller volume, are composed in a single part without being divided into hane parts, have an ordinal structure in sentence scale, and are constructed in the devr-i turan usûls (7/8, 7/16), with ika (2+2+3) in the form of simple divisions of usûl. In addition, it has been determined that çeşni related to the makam and are used in mandıra compositions.

Based on this result, it has been determined that the example in the widely performed and known Hicaz mandıra is a model for other mandıra compositions. The fact that the percentage distributions are similar to the characteristics of the Hicaz mandıra in terms of the issues that confirm the structural characteristics of the species constitutes the basis of this determination.

The method applied in this research can be updated as new works designed under the title of mandıra are added to the repertoire. In addition, while the definitions such as instrumental work, which are sometimes used in

instrumental compositions that have the structural features of the mandıra genre with a general naming, point to the folk dance origin or instrumentality of these genres, is a more general naming. The suggestion presented within the framework of the research is to use the specific names of the genres under the general titles while classifying the works in folk dance origin genres. Thus, it will be possible to prevent the weakening of the identity marker properties of the genres.

Mandıra, TDK sözlüğünde (2015), *"Koyun, keçi vb. süt veren hayvanların barındırıldığı, süt ve süt ürünlerinin elde edildiği yer"* olarak tarif edilmektedir. Türk sanat müziği geleneğinde mandıra, oyun havaları kapsamında değerlendirilen, devr-i turan usûlünde bestelenen çalgısal bir türdür ve köçekçe takımlarında icrâ edilme işleviyle repertuvarda yer edinmiştir. Bugün, köçekçe takımındaki dansla ilgili işlevini yitiren türün en yaygın örneği, özellikle kimi kaynaklarda anonim kimi kaynaklarda, ise lavtacı Andon'a ait olarak belirtilen Hicaz mandıradır[1]. Bu eser konserlerde, dinletilerde ve albüm kayıtlarında sıkça yer almakta olup, türün modeli olma özelliğini taşımaktadır. Bunlara ek olarak tür çeşitliliği örneklemi çerçevesinde müzik eğitiminde de sıkça yer alan Hicaz mandıra, çalgı eğitiminde özellikle öğrenciye hız kazandırma işleviyle kullanılmaktadır.

Literatür tarandığında, mandıra türünün devr-i turan usûlü ile bestelenmesi ve çalgısal olma özelliği belirginleşmektedir. Ortak açıklamalara göre (Akdoğu, 1996, s. 317; Akdoğan, 2010, s. 37; Yahya Kaçar, 2012, s. 303; Yavaşça, 2002, s. 91; Öztuna, 1976: 12-CII; Say, 1985, s. 793), türü belirleyen temel öge 7/8 veya 7/16 ölçü içerisinde 2+2+3 bileşimli ikânın kullanılmış olmasıdır.

Mandıranın alanda yaygın olarak kabul görmüş tariflerinde, türün kökeni ile ilgili yaklaşımların benzerlik veya farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Karadeniz (1983, s. 161), türün kökeninin Doğu Karadeniz bölgesi olduğunu belirtmiştir. Özalp (akt. Akdoğu, 1996, s. 318) ve Yahya Kaçar (2012, s. 303), Karadeniz'in görüşüyle paralel olarak mandıranın Karadeniz oyun havalarını andırdığını ifade etmiştir. Rauf Yekta (akt. Akdoğu, 1996, s. 318), mandıra kelimesini Rumeli dolaylarında çoğu Bulgar kökenli çobanların, gayda çalarak icrâ ettikleri usûlü ifade ettiğini söylemiştir. Mandıra türünün kökeni hususunda ayrıntılı açıklamalarda bulunan Akdoğu (1996, s. 317-318):

> *...Mandra, aynı zamanda Bizans'ın önderlik ettiği Doğu Kilisesi yazarlarında manastır, keşiş hücresi, inzivaya çekilmiş keşişin mağarası anlamlarında kullanılmıştır (Bkz: Meydan Larousse / c.8, s. 324). Bu kiliseler, Roma İmparatorluğunun ve Papalığın etki alanı dışındaydı. Doğu Kilisesi ise, siyasal açıdan "Doğu Valiliği" adı altında Dört Psikoposluk bölgesine ayrılmıştı. Bu bölgelerden biri de...merkezi Ereğli olan Trakya idi. İşte bu düşüncelerden yola çıkarak kelimenin manastır anlamında kullanılmış olduğunu, manastırın ekonomik açıdan dışa bağımlı olmadığını, kendi ürününü rahip-rahibe ve keşişleri vasıtası ile kendisinin yetiştirdiğini, bu arada beslediği küçükbaş hayvanların sütünden de yararlanıldığını, kısacası kapalı bir ekonomiye sahip olduğunu bildiğimize göre, mandra kelimesinin manastırın dinsel ve üretimsel tüm işlevlerini içine alan bir terim olduğunu söyleyebiliriz. Bugün, Rumeli bölgesinde, yani Trakya'da bulunan ve Makedonya'ya bağlı Bitola kentinin 14. yy'da Osmanlı Devleti yönetimine girmesiyle, buraya, kuşkusuz ki, burada bulunan bir manastır nedeniyle, manastır adı verilmiştir...Osmanlı Devletinde, manastır, aynı zamanda bir vilayet merkezi idi. Serfiçe, Debre, Elbasan ve Görüce sancaklarına ayrılan Manastır bölgesine ait ezgileri gözden geçirdiğimizde, bazı ezgilerin bu usûl içerisinde üretildiği görülmektedir...Manastırın'da Rumeli bölgesinde bulunduğu gerçeğiyle birleşince mandra usûl ve türünün bu bölgeye ait olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır...elimizde*

[1] https://divanmakam.com/forum/mandira-belirsiz-hicaz.39848/. Erişim tarihi: 14.04.21.

bulunan örneğin makam anlayışı içerisinde üretilmesi ve Rumeli türküsünün de özelliklerinden birisinin makamsal oluşu, Mandra'nın Rumeli bölgesine ait çalgısal bir tür olduğunu belgelemektedir.

Türkiye dışında yapılan bazı araştırmalarda (Bovy, 1982, s. 281-285; Lantzos, 2011, s. 81-108), benzer usûl ve ikâya sahip, halk dansı eşlikli müzik türlerinden bahsedilmektedir. Lantzos, (2011, s. 87), *mandilatos*[2] halk dansının 7/8 ritmine sahip (7/16 =2+2+3) ve Trakya'da (Batı, Doğu ve Kuzey) küçük dans farklılıkları ve farklı isimler altında (*kallinitikos, sygkathistos, kallines)*, aynı müzikal yapıyla, çalgısal olarak ve düğün dansı işleviyle bulunduğunu belirtmiştir. *Sygkathistos*, Doğu Rumeli bölgesinde; *kallinitikos,* Karadeniz kıyılarında; *kallines* ise aynı bölgede gelinin ve damadın bekar arkadaşları tarafından oynanan *mandilatos* türleridir. *Mandilatos,* düğün törenlerinde, çiftlerin ellerinde mendillerle oynadıkları danstır. Bu dansın kendine özgü ritüelleri bulunmakta ve bölgede yaygın bir biçimde oynanmaktadır. Bunlara ek olarak Bovy (1982, s. 282), *mandilatos* dansının 2+2+3 ritimleriyle Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'da oynandığını belirtmiştir.

Mandilatos icrâ kayıtları incelendiğinde, Yunan müzisyenler tarafından, ud, kanun ve kemençe eşlikli, "Hicaz mandıra/mandilatos"[3] adıyla bir icrâ kaydı görülmektedir. Makam işlenişinin yanı sıra usûl ve ikâ özellikleri bakımından Lavtacı Andon'a ait Hicaz mandıra ile oldukça benzeşen bu icrâ, mandıra türü ile *mandilatos* türünün ilişkili olabileceğini göstermektedir. Yine Yunan müzisyenler tarafından Lavtacı Andon'a ait olduğu belirtilen Hicaz mandıra da aynı isimle, "Hicaz mandıra/mandilatos" kaydıyla icrâ edilmiştir[4].

Sirto, longa, zeybek, mandıra gibi halk dansları kökenli çalgısal türler incelendiğinde, coğrafya ve müzikal kodlar ortaklığında varyant türlerle karşılaşılmaktadır. Halk dans ve müziklerinin yanı sıra çalgılar, ezgiler, ritmik yapılar, yerel kıyafetler ve daha pek çok komşu kültür ürünlerinde ortak payda altında varlık gösteren çeşitlenmeler, açıkça gözlenebilmektedir. Ortak coğrafyalar, farklı ulusların temas etmelerine olanak sağlamış ve temelde benzeşen kültür kodları paydasında bu gibi çeşitlenmeleri mümkün kılmıştır. Diğer taraftan, halk bilgisi kökenli türlerin sanat müziği geleneğinde yer edinebilmesi, bu temaslar sonucu gelenek mensuplarının üretimleri ile mümkün olabilmektedir (Doğruöz, 2020, s. 317). Dolayısıyla, Türk müziği alan araştırmacıları tarafından mandıra türünün kökeni ile ilgili çeşitlilik gösteren açıklamaları, ortak coğrafyanın kültür ürünlerinin benzerliği/çeşitliliği ile açıklanabilmektedir.

Amaç

Mandıra başlığı ile tasniflenmiş eserler tarandığında, beste sayısının diğer çalgısal türlere göre daha az sayıda olduğu görülmektedir. Çalgısal türler tasnifinde "oyun havası" üst başlık olarak belirlendiğinde; bir alt tür tasnifinde sirto, longa, mandıra, çiftetelli, zeybek gibi türler belirginleşmektedir. Ortak paydaları geniş bir coğrafyada bilinen halk dansı ve müziği kökenine dayanmak olan bu türler, sıklıkla bu türlerin genel adıyla ifade edilmektedirler. Bu araştırmanın amacı, mandıra türünü belirleyen yapısal özellikleri analiz ederek netleştirmektir. Ayrıca, ulaşılan sonuç yardımıyla, "oyun havası" veya "saz eseri" genellemeleri içinde türün kimlik işaretleyicisi özelliklerinin zayıflamasının önüne geçilmesi de amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için, araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

[2] https://www.youtube.com/watch?v=nwvPJA7Vt8U, https://www.youtube.com/watch?v=UExNJ-5ZPdU, https://www.youtube.com/watch?v=QcIdJMKFj9U, https://www.youtube.com/watch?v=A0X2Q-HqAe0, https://www.youtube.com/watch?v=Waro8VQ43OA, https://www.youtube.com/watch?v=dZjqDojM3zc. Erişim tarihi: 03.04.21.
[3] https://www.youtube.com/watch?v=HHb5EA9ANtw. Erişim tarihi: 03.04.21.
[4] https://www.youtube.com/watch?v=evbyjkDYGqo. Erişim tarihi: 03.04.21.

- Mandıra bestelerinde en sık kullanılan biçim özellikleri nelerdir?
- Mandıra bestelerinde ritim özellikleri nelerdir ve ritme bağlı işitsel etki değiştiriciler ne sıklıkta kullanılmıştır?
- Mandıra türünün belirginleşen hacim özelliği nasıldır?
- Mandıra bestelerinde kullanılan yapısal simetri özellikleri nelerdir?
- Mandıra bestelerinde makama bağlı işitsel etki değiştiriciler, nelerdir ve ne sıklıkta kullanılmıştır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı doğrultusunda, nitel kapsamda doküman incelemesi yapılmıştır. Bununla birlikte, mandıra türünde bestelenen eserlerin özelliklerini belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek, düzenlemek ve sınıflandırabilmek üzere, içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. İnceleme sonucunda elde edilen veriler nicel çerçevede grafikler halinde sunulmuştur.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, araştırma kapsamında ulaşılabilen, gelenek çevresi tarafından mandıra türünde olduğu kabul edilen ve doğrudan başlığında mandıra terimini içeren sekiz yaratmadır. Araştırmanın örnekleminde yer alan bu veriler, herhangi bir ön kabul benimsenmeden araştırma kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla, ulaşılabilen kişisel arşivlerde yer alan ve mandıra başlığını taşıyan bestelerin tamamı değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması, Çözümlenmesi ve Kavramsal Çerçeve

Verilerin toplanma aşamasında sanal etnografi yöntemi kullanılmış ve kaynağı belirli kişisel arşivler[5] ve kitaplar[6] taranmıştır. Araştırma örnekleminde yer alan mandıra bestelerinin yapısal özelliklerini analiz etmek amacıyla, istatistik programı SPSS (sürüm 22,0) kullanılmıştır. Program yoluyla nicel olarak elde edilen bulgular, grafikler halinde araştırmanın "Bulgular" başlığında sunulmuştur. Eserlerin analizlerinde yer alan açıklamalar, çoğunlukla Akdoğu (1996) terminolojisine dayanmaktadır.

Mandıra incelemelerinde, eserlerin yapısal özelliklerini tanımlayan ve tasniflemede yardımcı tanımlamalardan faydalanılmıştır. İcrâ akışı (Yahya Kaçar, 2020, s. 7) olarak da açıklanabilen "biçim kurgusu" (Akdoğu, 1996, s. 68) belirleniminde, mandıraların hacimsel özellikleri göz önünde bulundurularak, eseri ifade eden kurguların dizilimi bölüm ölçeğinden cümle ölçeğine indirgenmiştir. Bu çerçevede cümle akışları incelenmiş ve mandıra bestelerinde üç tip biçim kurgusu belirlenmiştir. Dönüşümlü biçim kurgusu, eserin sonundan, eserin belirlenen bir kısmına dönüş yapılarak bitirilen mandıraları ifade etmektedir. Kavuştaklı biçim kurgusu, eserin belirli bir cümlesinin, her cümle sonrasında tekrar edilmesine dayalı mandıraları belirtmektedir. Sırasal biçim kurgusu ise eseri oluşturan cümlelerin arka arkaya ve tekrarsız sıralanmasıyla tasarlanan mandıraları temsil etmektedir.

İncelemelerde ritim özelliklerine bağlı değerlendirilen ikâ özelliği, usûl yapısının iç dizaynını ifade etmektedir. Araştırma kapsamında incelenen eserlerde, usûl darblarına sade bir eşlik olan tek bir ikâ tipi (2+2+3) ile karşılaşılmıştır. Bu ikâ, Tip 1 olarak ifade edilmiştir.

[5] https://neyzen.com/, https://www.notaarsivleri.com/, https://divanmakam.com/, defteriniz.com. Erişim tarihi: 15.01.2021.
[6] Yahya Kaçar, 2012, Karadeniz, 1983, Akdoğu, 1996.

İncelemelerde bir diğer ritim özelliği çerçevesinde incelenen tempo özelliği, eserlerin nüshaları üzerinde not edilen değerler üzerinden ele alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan eserlerde çok hızlı (168-200 / *presto*) ve oldukça hızlı (200 ve üstü / *prestissimo*) olmak üzere iki hız aralığı ile karşılaşılmıştır. Bunlara ek olarak, nüsha üzerinde hız bilgisi yer almayan besteler de bulunmaktadır.

Araştırmada hacim odağında incelenen özellik, longa türünün uzun soluklu olup olmadığı bilgisini içermektedir. Cümle sayıları hacim özelliği hakkında bilgi vermektedir, ayrıca usûl devrinin uzunluğu da bu çıkarımda önemli rol oynamaktadır. Mandıraların hacmine ilişkin cümle sayıları ile ilgili değerlendirmeler yapılırken, usûl devrinin kısa soluklu olduğu göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmada bir tasarım çeşidi olan simetrik veya asimetrik yaratma davranışları incelenirken, mandıra bestelerinde cümle ölçü sayılarının eşit veya değişken olma durumlarına göre değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmede herhangi bir değer kıyaslaması söz konusu değildir, her iki inşa şekli de estetik bütünlüğü sağlamada kullanılabilmektedir. Simetrik tasarımlar kapsamında bir diğer özellik olarak, işitsel denge ve eser bütünlüğü sağlayan çatal cümle ve çatal cümlecik (Akdoğu, 1996, s. 22) ölçeklerinde yaratma davranışları irdelenmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında, öncelikle mandıraların biçim özelliklerine ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Bu çerçevede; biçim kurgusu, bölüm sayısı ve hane başlıkları altında sunulmuştur. Mandıraların ritim özelliklerine ilişkin bulgular; usûl tipleri, ikâ tipleri ve tempo başlıkları altında değerlendirilmiştir. Mandıraların hacim özelliklerine ilişkin bulgular ise cümle sayısı başlığı altında yer almaktadır. Mandıra incelemelerinde elde edilen yapısal simetri özelliklerine ilişkin bulgular; cümle ölçü sayısı, çatal cümle ve çatal cümlecik başlıkları altında gösterilmiştir. Mandıra bestelerinde makama bağlı işitsel etki değiştiricilere ilişkin bulgular ise geçki ve çeşni kullanımı başlıkları altında sunulmuştur. Aşağıda tablo halinde yer alan sekiz mandıra bestesine dair incelemeler, bahsi geçen alt başlıklar altında, grafikler yoluyla sunularak yorumlanmıştır.

Tablo 1. ***Mandıra bulguları tablosu***

Besteci / Beste[7]	Biçim	Bölüm	Hane	Cümle Sayısı	Usûl	İkâ	Tempo[8]	Cümle Ölçü Sayısı	Çatal Cümle	Çatal Cümlecik	Çeşni	Geçki
İsmail Hakkı Bey (1865-1927) Kürdîlihicazkâr	Sırasal	1	-	8	7/8	Tip 1	-	d.[9]	+	+	+	-
Lavtacı Andon (?-1924/1925?) Hicaz	Sırasal	1	-	11	7/16	Tip 1	180	4	-	+	+	-

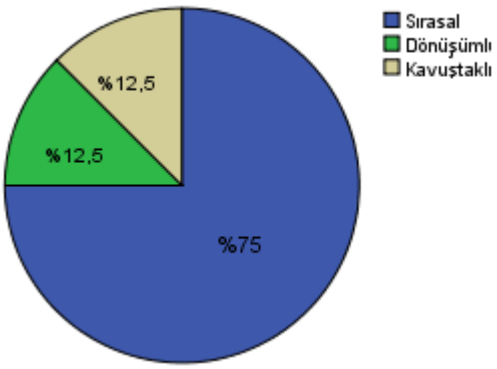
[7] Tabloda yer alan bestecilerin doğum tarihleri hakkındaki bilgiler; Özalp (2000), Ak (2014) kitaplarından ve Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir.
[8] Tempo bilgileri bestelerin nüshaları üzerinde yazan notlardan edinilmiştir. Bu bilgiler bestecilerin kendi notları olmayabilir.
[9] d.: Tablo bulgularında cümle ölçü sayıları değişkenlik gösteren eserler, (d.) ifadesiyle gösterilmiştir.

Besteci / Beste[7]	Biçim	Bölüm	Hane	Cümle Sayısı	Usûl	İkâ	Tempo[8]	Cümle Ölçü Sayısı	Çatal Cümle	Çatal Cümlecik	Çeşni	Geçki
Necip Gülses (1952-Yaşıyor) Şehnâz	Kavuştaklı	1	4+1	11	7/8	Tip 1	-	4	-	+	+	-
Ruhi Ayangil (1953-Yaşıyor) Vecd-i Dil	Dönüşümlü	1	-	14	7/8	Tip 1	208	4	+	-	+	+
Mustafa Uyan (1956-Yaşıyor) Nikrîz	Sırasal	1	-	10	7/16	Tip 1	180	4	-	-	+	-
Gülçin Yahya Kaçar (1966- Yaşıyor) Hüseynî	Sırasal	1	-	12	7/8	Tip 1	226	d.	-	+	+	-
Göksel Baktagir (1966- Yaşıyor) Kürdî	Sırasal	1	-	7	7/8	Tip 1	-	d.	-	+	-	-
Volkan Gidiş (1979- Yaşıyor) Hicaz	Sırasal	1	-	7	7/8	Tip 1	332	4	-	+	-	-

Mandıraların Biçim Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu başlığında, birinci alt problem doğrultusunda Tablo 1'de yer alan mandıraların biçimsel özelliklerine (biçim kurgusu, bölüm sayısı ve hane) dair bulgular, grafikler halinde sunularak yorumlanmıştır.

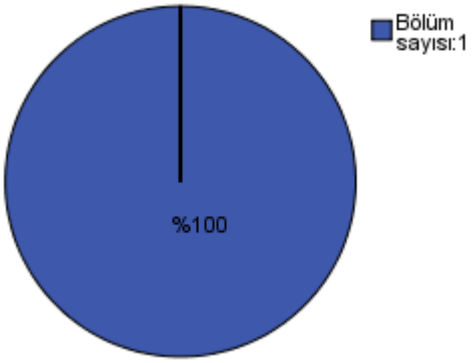
Biçim kurgusu. Mandıra bestelerinde sırasal, dönüşümlü ve kavuştaklı cümle dizilimleri ile karşılaşılmıştır.

Grafik 1. ***Mandıraların biçim kurgularına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Araştırma kapamında incelenen mandıraların analiz sonuçlarına göre, eserlerin %75 oranında sırasal biçim kurgusu ile tasarlandıkları belirlenmiştir. Ayrıca, mandıraların %12,5'i dönüşümlü, %12,5'i kavuştaklı biçim kurgusuyla bestelendikleri görülmektedir. Dolayısıyla, sırasal biçim kurgusu, mandıra türünü belirleyebilecek bir özellik olarak belirginleşmektedir.

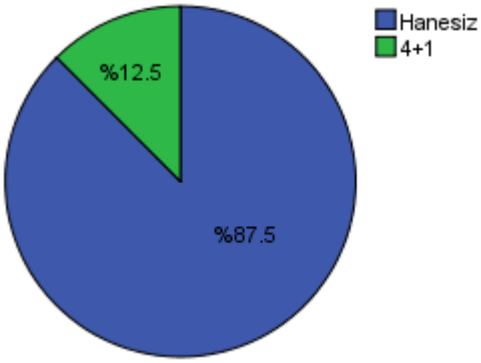
Bölüm sayısı. Mandıra türünde, bölüm sayıları incelenirken tek tip, yani bir bölümlü inşa edilen besteler görülmüştür.

Grafik 2. ***Mandıraların bölüm sayılarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Araştırma kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre mandıraların tamamı bir bölümlü olarak inşa edilmiştir. Dolayısıyla, mandıra türünü belirleyen başat özelliklerden biri, tek bölümlü inşa şekli olarak saptanmıştır.

Hane. İncelenen mandıra örnekleminde, hanesiz tasarlanan besteler ile dört hane bir mülâzimeden (4+1) besteler belirlenmiştir.

Grafik 3. ***Mandıraların hane tasarımına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

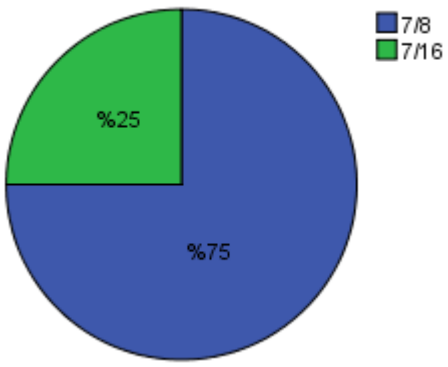
Araştırma kapamında incelenen mandıraların analiz sonuçlarına göre, eserlerin %87,5 oranında hane tasarımı olmadan bestelendikleri görülmektedir. Haneli tasarım örneği olarak dört hane bir mülâzimeden oluşan mandıra örneğine %12,5 oranında rastlansa da, bu durum türü belirleme eşiğinden uzaktadır. Analiz sonuçlarına göre, mandıra türünde, hanesiz tasarım şeklinin öne çıktığı belirlenmiştir.

Mandıraların Ritim Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu başlıkta, araştırmanın ikinci alt problemi doğrultusunda Tablo 1'de yer alan mandıraların ritim özelliklerine (usûl, ikâ ve tempo) dair bulgular, grafikler halinde sunularak yorumlanmıştır.

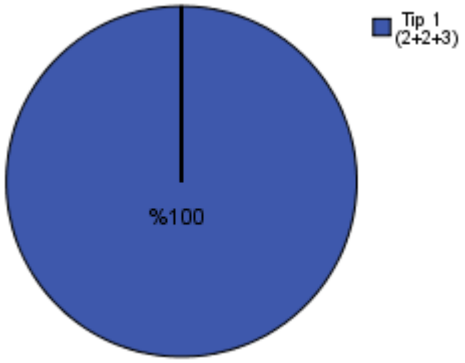
Usûl. Mandıra incelemelerinde, devr-i turan usûlü haricinde farklı bir usûl ile karşılaşılmamıştır. Bununla birlikte bu usûlün mertebelerini temsil eden 7/8 ve 7/16'lık çeşitlenmeleri, yapılan analizde iki varyasyon olarak hesaplanmıştır.

Grafik 4. ***Mandıraların usûl özelliklerine ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Araştırma kapamında incelenen mandıraların tamamının devr-i turan usûlünde bestelendikleri belirlenmiştir. Bununla birlikte birbirinin mertebesi olan 7/8 ve 7/16 ölçülerin bestelerde kullanıldıkları; %75 oranında çoğunlukla 7/8'lik mertebenin nota yazımında tercih edildiği saptanmıştır. Dolayısıyla mandıra türünü belirleyen özelliklerden biri, her iki mertebesinin de kullanıldığı devr-i turan usûlü ile bestelenmesidir.

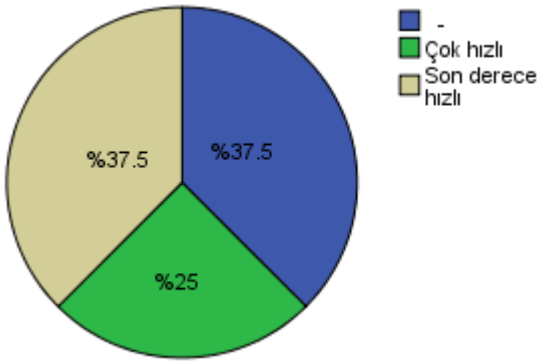
İkâ. İncelenen mandıra örnekleminde, ikâ özelliği açısından, usûlün darblarına uygun (2+2+3) gruplaması haricinde farklı bir varyasyonla karşılaşılmamıştır. Aşağıdaki grafikte sunulan bu ikâ, "Tip 1" olarak gösterilmiştir.

Grafik 5. ***Mandıraların ikâ özelliklerine ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Analiz sonuçlarına göre araştırma kapsamında incelenen mandıraların tamamının 2+2+3 gruplaması olan usûl darblarına sade bir eşlikle bestelendikleri belirlenmiştir. Dolayısıyla mandıra türünü belirleyen özelliklerden biri, ikâ özelliği olarak ortaya çıkmıştır.

Tempo. İncelenen mandıra örnekleminde, nüshalar üzerinde not edilmiş olan; çok hızlı (168-200 / *presto*) ve oldukça hızlı (200 ve üstü/ *prestissimo*) olmak üzere iki hız aralığı bulunmaktadır. Ayrıca, nüsha üzerinde tempo bilgisi bulunmayan mandıralar, grafik üzerinde (-) sembolü ile işaretlenmiştir.

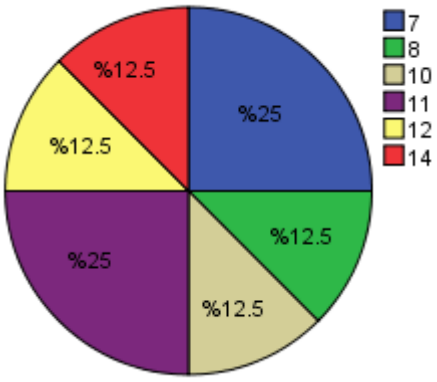
Grafik 6. ***Mandıraların tempo özelliklerine ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Grafik 7'ye göre araştırma kapsamında ele alınan mandıra nüshalarının %25'inde tempo bilgisi yer almaktadır. Nüshalar üzerinde yer alan notlarda ise çok hızlı (%37,5) veya son derece hızlı (%37,5) tempo bilgileri bulunmaktadır. Dolayısıyla türü belirleyen özelliklerden birinin çok hızlı veya son derece hızlı tempo olabileceği görülmüştür.

Mandıraların Hacim Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu başlıkta, araştırmanın üçüncü alt problemi çerçevesinde Tablo 1'de yer alan mandıraların hacim özelliklerine (cümle sayısı) dair bulgular, grafikler halinde sunularak yorumlanmıştır.

Cümle sayısı. Araştırma kapsamında incelenen mandıralar, altı farklı cümle sayısı ile bestelenmişledir. Grafikte yer alan rakamlar, cümle sayılarını temsil etmektedir.

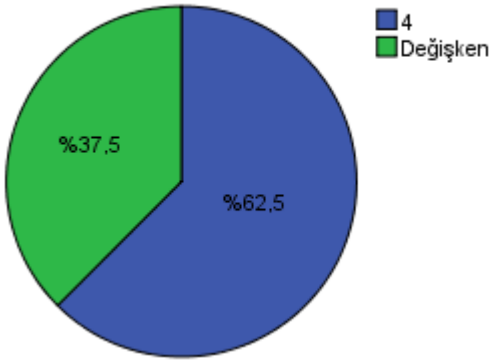
Grafik 7. ***Mandıraların cümle sayılarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Grafik 4'te yer alan analiz sonuçlarına göre, eserlerin 7, 8, 10, 11, 12, ve 14 arasında cümle sayılarından oluştuğu belirlenmiştir. Mandıraların 8, 10, 12 ve 14 cümleden oluşan örnekleri %12,5 oranında dağılım sağlamaktadır. Mandıralarda en sık (%25), 7 ve 11 cümle sayısından oluşan örneklerle karşılaşılmıştır. Usûl devri ile birlikte bu sonuçlar göz önüne alındığında, mandıraların küçük hacimli bir tür olduğu belirginleşmektedir.

Mandıraların Yapısal Simetri Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın dördüncü alt problemini aydınlatmak üzere, Tablo 1'de yer alan mandıraların yapısal simetri özellikleri (cümle ölçü sayısı, çatal cümle ve çatal cümlecik) kapsamındaki bulgular, grafikler halinde sunularak yorumlanmıştır.

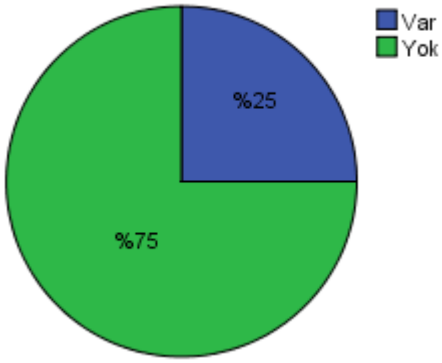
Cümle ölçü sayısı. Araştırma kapsamında simetriyi sağlayan unsurlar arasında incelenen bu husuta, cümlelerin ölçü sayılarındaki eşitlik ve farklılık bakımlarından değerlendirmeler yer almaktadır.

Grafik 8. ***Mandıralarda kullanılan cümle ölçü sayılarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Mandıra bestelerinde kullanılan cümle ölçü sayıları %62,5 oranında simetrik olarak 4'er ölçüden ve %37,5 oranında ise değişken ölçü sayılarıyla oluşmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, simetrik olarak tasarlanan cümlelerin ölçü sayılarının 4 ölçü olarak belirginleşmesi dikkat çekicidir.

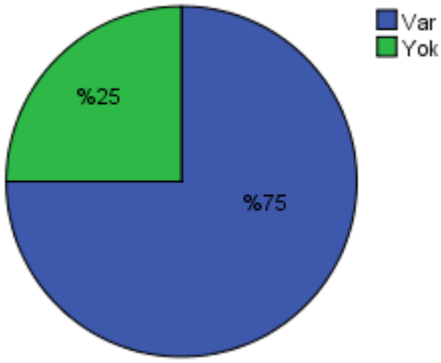
Çatal cümle. Araştırma kapsamında, mandıra beste tasarımlarında simetriyi sağlayan unsurlar bağlamında değerlendirilen yaratma özelliklerinden biri, çatal cümle tasarımıdır.

Grafik 9. ***Mandıralarda kullanılan çatal cümle tasarımlarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Grafik 9'da yer alan verilere göre, mandıra bestelerinde %75 oranında çatal cümle tasarımı kullanılmadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla bu husus türü belirleme eşiğinden uzaktadır.

Çatal cümlecik. Araştırma kapsamında simetriyi sağlayan unsurlar bağlamında değerlendirilen yaratma özelliklerinden bir diğeri, çatal cümlecik tasarımı olarak belirlenmiştir.

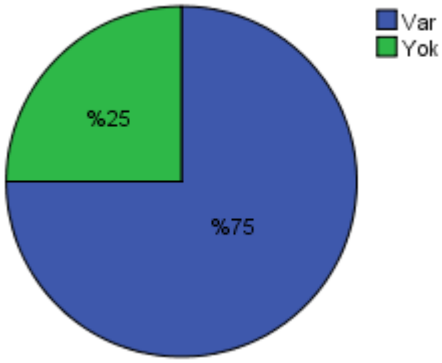
Grafik 10. ***Mandıralarda kullanılan çatal cümlecik tasarımlarına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Grafik 10'da yer alan verilere göre, mandıra bestelerinde %75 oranında çatal cümlecik tasarımı kullanıldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla bu husus, türün özelliği olarak belirginleşmiştir.

Mandıraların Makama Bağlı İşitsel Etki Değiştiricilerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi doğrultusunda, Tablo 1'de yer alan mandıraların makama bağlı işitsel etki değiştiricileri (geçki ve çeşni kullanımı) kapsamındaki bulgular, araştırmanın bu kısmında grafikler halinde sunularak yorumlanmıştır.

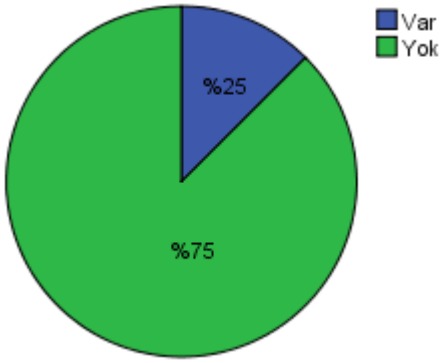
Çeşni. İncelemeler yapılırken mandıra yaratılarında bulunan çeşni kullanımları detaylı bir biçimde incelenmiş, grafik sunumunda ise bu unsurun kullanılma sıklığına yer verilmiştir.

Grafik 11. ***Mandıralarda çeşni kullanımına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Grafik 11'de yer verilen bilgiler ışığında, mandıra yaratılarında %75 oranında çoğunlukla makama bağlı işitsel etki değiştiriciler kapsamında çeşni kullanımı görülmektedir. Türk sanat müziği geleneğinde baskın bir yaratma davranışı olarak nitelenebilecek bu husus, mandıra türünde de açıkça belirginleşmiştir.

Geçki. İncelemeler sonucunda bir mandıra tasarımında (Ruhi Ayangil/Vecd-i Dil), yerinde Evcârâ makamı geçkisi saptanmıştır. Grafik sunumunda, bu detaya yer verilmemiş, mandıra yaratılarında geçki unsurunun kullanılma sıklığına yer verilmiştir.

Grafik 11. ***Mandıralarda geçki kullanımına ilişkin analiz sonuçları grafiği.***

Mandıra bestelerinde geçki kullanımı, %87,5 oranında görülmemektedir. Türün hacmi ile ilişkili olabileceği düşünülen bu özellik, yerini çeşni kullanımına bırakmış görünmektedir.

Sonuç

Kökeni halk danslarına dayanan longa, sirto, mandıra gibi türler, son iki asırdır Türk sanat müziği bestecileri tarafından üretilmektedir. Türk sanat müziği repertuvarının çalgısal türleri arasında tasniflenen mandıra türü, köçekçe takımlarında icrâ edilme işlevi ile repertuvarda yer edinmiştir. Araştırma kapsamında yapılan incelemelerde, mandıra türünün Rumeli ve Trakya bölgelerinde düğün dansı olarak bilinen "mandilatos" halk dansı ile benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Bu çerçevede, ortak coğrafyada var olduğu bilinen çoğu kültür ürününün, halkların çeşitli sebeplerle temas etmeleri sonucunda komşu bölgelerde çeşitlenerek benimsendikleri sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla, halk dansı kökenli olan mandıra türüyle benzer yapısal ve işlevsel özellikler gösteren yaratmalar (*mandilatos, kallinitikos, sygkathistos, kallines*), geniş bir coğrafyada görülmektedir. Diğer taraftan, Türk sanat müziği repertuvarında oyun havası, laz havası gibi etiketlenen ve mandıra türünü belirleyen

özellikleri taşıyan eserler de bulunmaktadır. Oyun havası, bu türlerin halk dansı kökenine işaret etmekle beraber, daha genel bir adlandırma niteliğindedir.

Araştırmanın amacı çerçevesinde, mandıra türünü belirleyen yapısal özellikler analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda yapılan incelemelerde, araştırmanın ilk soru cümlesine ilişkin, mandıra bestelerinde en sık kullanılan biçim özelliği *sırasal* inşa şekli olarak öne çıkmıştır. Biçim özellikleri çerçevesinde tespit edilen bir diğer özellik olarak mandıraların daima tek bölümlü olmasıdır. Türün bir bölümlü tasarlanma sebeplerinden birinin, köçekçe takımlarında diğer türler içinde başlı başına bir bölümü temsil etmesi ve bu husus dâhilinde geleneğe eklenmesi olduğu düşünülebilir. Araştırmada cevabı aranan ikinci soru cümlesine ilişkin mandıra bestelerinde en sık kullanılan ritim özellikleri; mandıraların daima devr-i turan usûlünde olmak üzere daha sık olarak 7/8'lik mertebede, 2+2+3 ikâ dizaynıyla ve çok hızlı veya son derece hızlı tempo ile bestelendiği saptanmıştır. Araştırmanın üçüncü soru cümlesine ilişkin olarak mandıraların, usûl devri göz önünde bulundurularak yapılan cümle sayıları incelemelerinde türün peşrev, saz semai gibi türlere nazaran daha küçük hacimli bir tür olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın dördüncü soru cümlesi doğrultusunda mandıra bestelerinde kullanılan yapısal simetri özelliklerine dair; çatal cümle, çatal cümlecik ve cümle ölçü sayısı inşa şekilleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda, mandıraların genellikle çatal cümleciklerle inşa edildiği belirlenmiştir. Bu özelliğin, türün hacminin küçük olması ile ilişkisi açıktır. İncelenen mandıralarda, simetrik şekilde kullanılan ve dört ölçüden oluşan cümlelerin yoğunluğu dikkat çekmiştir. Diğer taraftan, farklı uzunluktaki cümlelerle tasarlanan eserlere de rastlanmaktadır. Araştırmanın beşinci soru cümlesi çerçevesinde, mandıra bestelerinde kullanılan makama bağlı işitsel etki değiştiriciler, çeşni ve geçki unsurları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Yapılan incelemelerde, türün hacmi dolayısıyla çeşni özelliğinin geçki özelliğine göre daha sık kullanıldığı görülmüştür. Dolayısıyla, mandıra yaratılarında çeşni tasarımlarının türü belirleyebilecek sıklıkta kullanıldığı belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında yapılan incelemelerde, Rumeli ve Trakya halk dansları kökenli mandıraların çoğunlukla; peşrev ve saz semai gibi türlere nazaran daha küçük hacimli, hane bölmelerine ayrılmadan, tek bölümlü olarak bestelenen, cümle ölçeğinde genellikle sırasal biçim kurgusuna sahip, devr-i turan usûlünde, usûl darblarının sade taksimatları şeklindeki ikâ (2+2+3) ile inşa edilen, çatal cümlecik tasarım şeklinin sıkça kullanıldığı ve eserlerde makama bağlı işitsel etki değiştiricilerden daha çok çeşnilerin kullanıldığı bir tür olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu sonuca dayanarak, yaygın olarak icrâ edilen ve bilinen Hicaz makamındaki örneğin, diğer mandıra yaratılarına model oluşturduğu belirlenmiştir. Türün yapısal özelliklerini kesinleştiren hususlarda, yüzdelik dağılımların önemli ölçüde Hicaz mandıranın özellikleriyle benzeşmesi, bu belirlenimin dayanağını oluşturmaktadır.

Bu araştırmada uygulanan yöntem, repertuvara mandıra ismiyle tasarlanan yeni eserler eklendikçe güncellenebilir. Ayrıca, genel bir adlandırma ile mandıra türünün yapısal özelliklerini taşıyan çalgısal eserlerde, kimi zaman kullanılan oyun havası veya saz eseri gibi tanımlamalar bu türlerin halk dansı kökenine veya çalgısal olmalarına işaret etmekle beraber, daha genel bir adlandırma niteliğindedir. Araştırma çerçevesinde sunulan öneri, halk dansları kökenli türlerde eser tasnifleri yapılırken, genel başlıklarının altında türlerin özel isimlerinin kullanılmasıdır. Böylece, türün kimlik işaretleyicisi özelliklerinin zayıflamasının önüne geçilmesi mümkün olabilecektir.

Kaynakça / References

Ak, A. Ş. (2014). *Türk Mûsikîsi Tarihi (3.Baskı).* Ankara: Akçağ Yayınları.

Akdoğan, B. (2010). *Türk Din Mûsikîsi Dersleri.* Ankara: Bilge Ajans.

Akdoğu, O. (1996). *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Baud-Bovy, S. (1982). Παντελή Καβακοπούλου, Τραγούδια της βορειοδυτικής Θράκης. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη. *Balkan Studies,* , 23(1), 281-285.

Doğruöz, M. D. (2020). *Türk Sanat Müziği Geleneğinde Sirtolar*. İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Kaçar, G. Y. (2012). *Türk Mûsikîsi Rehberi (2. Baskı).* Ankara: Maya Akademi.

Kaçar, G. Y. (2020). *Türk Mûsikîsinde Eser İcrâ Tahlîli Yöntemleri.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Karadeniz, E. (1983). *Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları.* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lantzos, V. (2021, 01 05). *Is "the anastenaria dance" a survival of mandilatos dance of Thrace: Myth or reality?* http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/a67d125c289b45c497b1d469a3b8c381.pdf adresinden alındı

Özalp, M. N. (2000). *Türk Mûsikîsi Tarihi (Cilt II).* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Öztuna, Y. (1976). *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi (Cilt II).* İstanbul: MEB Yayınları.

Say, A. (1985). *Müzik Ansiklopedisi.* Ankara: Başkent Yayınevi.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2015). *Genel Açıklamalı Sözlük.* Ankara: TDK Yayınları.

Yavaşça, A. (2002). *Türk Musikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri.* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

İnternet Kaynakları

Defteriniz.com. Erişim adresi: http://defteriniz.com/?s=mand%C4%B1ra Erişim tarihi: 15.01.2021.

Divan Makam. Erişim adresi: https://divanmakam.com/_forum_/eser-nota-

arsivi.4/?thread_fields[Form][0]=Mandira&thread_fields[__config][Form][match_type]=OR. Erişim tarihi: 15.01.2021.

Ney Yapım Merkezi. Erişim adresi: https://www.neyzen.com/aramasonuc.html?q=MANDIRA. Erişim tarihi: 15.01.2021.

Nota Arşivleri. Erişim adresi: https://www.notaarsivleri.com/,

https://www.notaarsivleri.com/arama.html?kelime=mand%FDra. Erişim tarihi: 15.01.2021.